

УДК 373.3:[502/504:159.922]

ФОРМУВАННЯ ОСНОВ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ЕКОЛОГІЧНОГО ПРОСВІТНИЦТВА

Григорович О.П., Волохата К.М.

Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського

У статті акцентовано увагу на необхідності оновлення методичного інструментарію у формуванні основ екологічної культури підростаючого покоління. Особливу увагу приділено активним методам та педагогічним інноваціям. Технологію створення екологічних листівок визнано однією із ефективних у формуванні основ екологічної культури молодших школярів. На основі теоретичних викладок та результатів емпіричного дослідження доведено необхідність використання екологічних листівок як засобу екологічного просвітництва. Теоретично доведено, що екологічні листівки допомагають у формуванні системи екологічних знань молодших школярів, забезпечують вплив на почуттєву сферу дитини, її мотиваційно-ціннісні установки з метою реалізації екологічно-доцільних дій та вчинків у природі.

Ключові слова: екологічна культура, екологічна освіта, екологічне виховання, молодші школярі, інноваційні підходи, освітні технології, екологічні листівки.

Постановка проблеми. На даному етапі розвитку українського суспільства активне впровадження та розвиток екологічної освіти й виховання регламентується Національною стратегією розвитку освіти «Освіта в XXI столітті», Концепцією екологічної освіти в Україні, Національною програмою виховання дітей та учнівської молоді в Україні, основними напрямками державної політики України в галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки тощо. В умовах глибокої екологічної кризи проблема формування основ екологічної культури набуває особливого значення. Першочергова роль у цьому належить вчителю, який має цілеспрямовано виховувати екологічно грамотних і відповідальних людей. У Концепції екологічної освіти в Україні, найважливіших міжнародних і державних документах останнього десятиріччя, присвячених проблемам навколишнього середовища і гармонійного розвитку людства, велика увага приділяється екологічній культурі і свідомості, інформованості людей про екологічну ситуацію в світі, регіоні, їх обізнаності з можливими шляхами вирішення різних екологічних проблем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблеми взаємостосунків суспільства і природи висувують невідкладні завдання і одне з них – виховання молодого покоління, здатного гармонійно співіснувати з природою, раціонально використовувати і відтворювати її багатства, психологічно готового оберігати природу. Фундамент екологічної культури закладається у дитинстві, де першочергова роль належить початковій школі. Початкова школа формує основу почуттів дитини, її відношення до природи, спосіб її світоставлення. Як справедливо зазначає О. Грошовенко, саме природа, є найбільшим і наймогутнішим засобом навчання, вона покликана виховувати найтонші почуття дітей, впливати на їхній особистісний

розвиток [1, с. 96]. Однак, останні дослідження у галузі екологічної освіти і виховання підростаючого покоління промовисто засвідчують, що сучасна система початкової освіти не забезпечує системного впливу на особистість молодшого школяра з метою подолання надмірного прагматизму стосовно навколишнього середовища, виховання високого рівня екологічної культури (Л. Білик, О. Біда, О. Грошовенко, Г. Пустовіт, Н. Пустовіт, Н. Казанішена та ін.). Початкова школа сьогодні, як ніколи, потребує ефективних виховних технологій, спрямованих на гармонізацію стосунків у системі «природа-людина», результатом якої має стати високий рівень екологічної вихованості. Сучасні науковці (Л. Білик, О. Біда, О. Грошовенко, І. Грущинська, В. Ільченко, О. Пометун, Г. Пустовіт, Н. Пустовіт, Т. Пушкарьова, Л. Телецька, та ін.) наголошують на необхідності оновлення методичного інструментарію сучасного вчителя засобами активного навчання. Серед значної кількості педагогічних інновацій варто приділити особливу увагу технології створення екологічних листівок, яка дозволяє навчити дитину бачити проблему та знаходити ефективні шляхи її розв'язання.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Огляд вітчизняної та зарубіжної наукової літератури з питань формування основ екологічної освіти і виховання підростаючого покоління підтверджує той факт, що заявлена проблема має твердий науковий ґрунт. Останнім часом науковці все більше схиляються до думки, що вирішення проблеми взаємодії людини і природи – ключ до розв'язання багатьох соціально-економічних, культурно-політичних проблем (В. Бровдій, В. Вербицький, В. Крисаченко, Г. Пустовіт та ін.). Так, екологічну освіту Г. Пустовіт називає одним із головних інструментів формування у підростаючого покоління екологічної свідомості та екологічного стилю мислення

[6, с. 23]. В основу процесу формування екологічної свідомості покладено принцип діяльнійсної компетентності, яким передбачено опанування інтелектуальними, практичними та життєвими навичками, що дозволяють людині розуміти світ в усій його складності, а також робити свій внесок у реалізацію колективних й індивідуальних дій на благо природи.

Розв'язання цих актуальних проблем можливо лише на основі широкого запровадження нових педагогічних технологій, спрямованих на всебічний розвиток дитини. Реалізація цього завдання може здійснюватись лише за умови якомога активнішого включення у навчально-виховний процес кожного учня. Найбільш ефективними, на наш погляд, на сьогодні є інноваційні технології навчання, які допомагають учням оволодіти певними навичками: мислити, розуміти суть речей, осмислювати ідеї і концепції, шукати потрібну інформацію, інтерпретувати її і застосовувати в конкретних умовах.

Інновації в освіті – процес творення, запровадження та поширення в освітній практиці нових ідей, зсобів, технологій, у результаті яких підвищуються показники структурних компонентів освіти, відбувається перехід системи до якісно іншого стану [3, с. 338]. Інноваційне навчання – це навчання, занурене у спілкування, діалогове навчання, що належить до педагогічних технологій на основі ефективності управління й організації навчального процесу. Інноваційне навчання – це специфічна форма організації навчальної діяльності, мета якої – забезпечення комфортних умов, за яких кожен учень відчував би свої успіхи, інтелектуальну спроможність, продуктивність навчання, недопущення домінування однієї думки над іншою.

У контексті вирішення проблеми формування екологічної культури молодших школярів нагромаджено великий досвід. Науковий фонд є підтвердженням активного пошуку новітніх форм, методів, прийомів та технологій формування основ екологічної культури підростаючого покоління. Однак, проблема і нині є актуальною і потребує якомога швидшого розв'язання.

Мета статті – полягає у теоретичному обґрунтуванні необхідності використання технологій екологічних листівок у процесі формування основ екологічної культури молодших школярів.

Виклад основного матеріалу. Екологічна освіта – це освіта для сталого розвитку. Так, М. Мелманн та О. Пометун розкривають особливості освіти для сталого розвитку як педагогічної системи, в якій ставиться нова мета і завдання, йде пошук їхнього розв'язання шляхом використання нових підходів. Освіта для сталого розвитку містить механізми стимуляції особистісного та кар'єрного зростання, самовдосконалення, самоосвіти протягом усього життя [4].

Авторські технології «Росток» (Т. Пушкарєва), «Довкілля» (В. Ільченко) та ін., курси за вибором «Уроки для стійкого розвитку. Школа друзів планети» (О. Пометун, А. Цимбалару, О. Онопрієнко, І. Андрусенко) спрямовані на формування екологічно активної позиції молодших школярів, прагнення діяти для збереження довкілля і досягнення стабільного розвитку суспільства, позитивного сприйняття Майбутнього.

Екологічна освіта виконує надпредметну функцію, забезпечує формування системи універсальних знань, умінь, досвіду творчої діяльності та досвіду емоційно-ціннісного ставлення. Дослідження еко-психологів (С. Дерябо, В. Ясвін) підтверджують необхідність формування екологічних знань у дітей молодшого шкільного віку. Так, вченими доведено чутливість даного вікового етапу, діти цієї вікової категорії найбільш успішно засвоюють знання завдяки їхній допитливості і підвищеному інтересу до вивчення природи взагалі. Відомо, що екологічне виховання молодших школярів пов'язане, насамперед, із формуванням почуттів. Молодші школярі сприймають природу на чуттєвому рівні і чим яскравішими і багатшими будуть відчуття дітей, тим ефективнішою і результативнішою у екологічному плані буде їх траєкторія розвитку ставлення до природи.

Аксіологічний зміст екологічної освіти в інтересах стійкого розвитку полягає у діяльнійсних підходах до збереження навколишнього середовища, позбавлення споживчого ставлення та використання природи. Це зумовлює вибір ефективних форм і методів навчання, спрямованих на формування умінь вирішувати пізнавальні, особистісні, соціально-екологічні проблеми, тобто екологічних умінь. Пріоритетними цілями навчання учнів в інтересах стійкого розвитку є такі: вчитися аналізувати та вирішувати проблеми, діяти, вчитися жити і співпрацювати у колективі.

Сучасні дослідження у сфері екологічної освіти дають підстави стверджувати, що досягнення позитивних результатів та високих показників сформованості екологічної вихованості молодших школярів досягається за умови використання сучасних технологій. Однією із таких є технологія еко-листівок – інновація в основу якої покладено техніку візуалізації мислення та альтернативного запису.

Сучасна система освіти покликана забезпечити учня інформацією. Однак, усім відомо, що розширення інформаційного поля дитини, формування системи знань не забезпечує формування цінностей. Знання не завжди є поштовхом до дії. Сутність і зміст технології екологічних листівок полягає у знаходженні такого навчального матеріалу, який залучав би учня в конкретну діяльність, викликав інтерес та спонукав до творчості. Дана технологія до-

зволяє віднайти типові види діяльності, результати яких по-справжньому цікавлять учнів і які неможливо виконувати механічно. Технологія еко-листівок дозволяє формувати власний спосіб життя й систему ціннісних координат.

Еко-листівка – найпростіший і найдоступніший спосіб розповсюдження екологічної інформації, особливий жанр подачі інформації, у якого є свої власні закони і обмеження. Листівки із короткими гаслами чи зображеннями, які легко запам'ятовуються, розвішані чи розклеєні в громадських місцях – дуже вагомий фактор впливу на людську свідомість, один з найважливіших шляхів екологічної пропаганди. Вчитель має пам'ятати, що екологічну листівку мають створювати самі учні, їм потрібно дати лише декілька порад, які стосуватимуться її змістового наповнення. Як приклад пропонуємо практичну роботу у 2 класі створення екологічної листівки «Тиша в лісі».

Травень-червень – найважливіші місяці в житті тварин. У цей період пташки здебільшого висиджують своїх пташенят. А деякі звірі й птахи вже вигодовують молодняк. Учні 2 класу придумали декілька простих правил, як поводитися в цей час у лісі. Можливо, тобі ці правила теж сподобаються, і ти будеш їх дотримуватися.

1. Не будемо заглядати у пташині гнізда і руйнувати їх.

2. Не будемо брати до рук пташині яйця, пташенят, звірят.

3. Не будемо ловити диких тварин і забирати із собою.

4. Не будемо порушувати тишу в лісі.

Зміст екологічної складової для молодших школярів визначено Природничою освітньою галуззю. Так, згідно із її завданнями учні мають виконувати практичні роботи, екологічні дослідження, вивчати і здійснювати пропаганду природоохоронних традицій свого народу, брати участь в екологічних іграх, різного роду еко-проектах тощо. Задля забезпечення цієї мети вчитель має використовувати активні еколого-доцільні методи і форми роботи, що досить результативно зарекомендували себе у практиці початкового навчання. У цьому контексті презентована технологія є ефективною і такою, що допомагає вчителю задіяти у навчанні образи з різноманітних джерел, від наукової фантастики до міфології, та дає змогу учасникам піднятися над власними упередженими уявленнями, тим самим стимулюючи їх до дії та самостійного мислення. Технологія екологічних листівок є ефективною і може дати позитивні результати, оскільки діти вчать обирати спосіб поведінки, структурувати і запам'ятовувати ключову інформацію, а також відтворювати її в подальшому.

Екологічні листівки з легкістю можна використати на уроках природознавства, мови, образотворчого мистецтва, математики тощо. Вони привертають увагу учнів, активізують творче мислення, сприяють вирішенню локальної екологічної проблеми. Гнучкість листівок дозволяє розглядати будь-яку тему або питання, вони можуть використовуватися для усього класу, групи або індивідуально. Використання малюнків і образів полегшує процес формування природничих уявлень. Будь-яка річ, що постає в уяві незвичайною, барвистою або кумедною, набагато легше запам'ятовується і швидше усвідомлюється, ніж речі банальні й нудні (для цього використовуються різні кольори і малюнки). Саме на цьому і ґрунтується чудодійна сила екологічних листівок. Пропонована технологія дозволяє розвивати креативність школярів, формувати їх комунікативну компетентність, вміння сприймати та опрацьовувати складну інформацію тощо. Дана технологія є терапевтичною, оскільки кожна дитина відчуває свою інтелектуальну спроможність і здатність виконати іноді вкрай складне завдання.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Сучасні учні перебувають у вкрай складному інформатизованому суспільстві. Гігантська лавина інформації та прискорені процеси модернізації сучасних технічних засобів вимагають не тіль-

ки сформованості навичок сприймати та аналізувати інформацію, а й відповідати на виклики. Відтак, організація навчально-виховного процесу у школі має базуватися на поєднанні діяльнісного, особистісно орієнтованого підходів. У цьому контексті особливо ефективною є технологія екологічних листівок, яка дозволяє навчити дитину мислити, знаходити екологічно небезпечну ситуацію та проектувати подальший план дій.

Технологія екологічних листівок допомагає зробити процес навчання творчим, цікавим і орієнтованим на учня. У подальших наукових розвідках розглянемо етапну методику створення екологічних листівок та запропонуємо методичні рекомендації учителям щодо їх використання у процесі формування основ екологічної культури підростаючого покоління.

Список літератури:

1. Грошовенко О.П. Світоглядно-екологічний підхід до змісту природничої освіти в школі I ступеня / О.П. Грошовенко // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2017. – Вип 2(88). – С. 96–100.
2. Грошовенко О.П. Формування екогуманістичної позиції молодшого школяра в умовах шкільного навчання / О.П. Грошовенко // Молодий вчений. – 2018. – № 1(53). – С. 283–288.
3. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; гол. ред. В.Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
4. Мелманн М. Диалоги об образовании для устойчивого развития / М. Мелманн, Е.И. Пометун. – К. : Видавничий дім «Освіта», 2012. – 180 с.
5. Микитюк О.М., Злотін О.З., Бровдій В.М. Екологія людини. – Підручник / О.М. Микитюк, О.З. Злотін, В.М. Бровдій. – Харків : «ОСВ», 2004. – 254 с.
6. Пустовіт Г.П. Теоретико-методичні основи екологічної освіти і виховання учнів 1–9 класів у позашкільних навчальних закладах / Г.П. Пустовіт // Монографія. – К.–Луганськ : Альма-матер, 2004. – 540 с.
7. Хорст Мюллер. Составление ментальных карт. Метод генерации и структурирования идей / Х. Мюллер. – М. : Омега-Л, 2007. – 128 с.

Григорович О.П., Волохата К.М.

Винницкий государственный педагогический университет
имени Михаила Коцюбинского

ФОРМИРОВАНИЕ ОСНОВ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ СРЕДСТВАМИ ЭКОЛОГИЧЕСКОГО ПРОСВЕЩЕНИЯ

Аннотация

В статье акцентировано внимание на необходимости обновления методического инструментария в формировании основ экологической культуры подрастающего поколения. Особое внимание уделено активным методам и педагогическим инновациям. Технологию создания экологических листовок признано одной из эффективных в формировании основ экологической культуры младших школьников. Теоретически доказана необходимость использования экологических листовок как средства экологического просвещения. В результате эмпирического исследования подтверждено, что экологические листовки помогают в формировании системы экологических знаний младших школьников, обеспечивают влияние на чувственную сферу ребенка, его мотивационно-ценностные установки с целью реализации экологически целесообразных действий и поступков в природе.

Ключевые слова: экологическая культура, экологическое образование, экологическое воспитание, младшие школьники, инновационные подходы, образовательные технологии, экологические листовки.

Hryhorovych O.P., Volokhata K.M.

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University

FORMATION OF THE BASES OF ECOLOGICAL CULTURE OF YOUNGER SCHOOLCHILDREN MEANS OF ECOLOGICAL EDUCATION

Summary

The article focuses on the need to update the methodological tools in the formation of the foundations of the ecological culture of the young generation. Special attention is paid to active methods and pedagogical innovations. The technology of creating ecological leaflets is recognized as one of the most effective in forming the foundations of the ecological culture of younger schoolchildren. Theoretically justified need for the use of environmental leaflets as a means of environmental education. As a result of empirical research, it was confirmed that environmental leaflets help in the formation of a system of ecological knowledge of younger schoolchildren, affect the child's sensual sphere, its motivational and value attitudes in order to carry out environmentally sound actions in nature.

Keywords: environmental culture, environmental education, environmental education, younger students, innovative approaches, educational technologies, environmental leaflets.